

1986

Årsskriftet er udgivet med støtte fra Kulturelt Udvalg i Fredensborg-Humlebæk kommune og SDSs kulturfond.

Fra formanden.

Interessen for fortiden blomstrer i disse år, med et fremmedord kan man sige, at det er »Nostalgi«. Dette ord er af græsk afstamning og betyder »Hjemve«, altså en søgen tilbage, og som en kendt person engang sagde - fortiden er kun til nu, da den var til, var den ikke fortid. Denne interesse for nostalgien kan Lokalhistorisk Forening mærke på den store tilslutning, der er til vore arrangementer.

Endnu en gang har vi kunnet udgive vort årsskrift og herved bidrage til endnu et stykke historie.

Jeg vil opfordre alle, der skulle ligge inde med ting og sager, som har lokalhistorisk interesse om at aflevere det til Lokalhistorisk Arkiv. På denne måde er De måske med til, at vi næste år atter er i stand til at udgive et årsskrift.

Jeg vil gerne bringe en tak til byrådet, kulturel forvaltning samt til kulturudvalget for den velvilje, man har vist Lokalhistorisk Forening i 1986.

Alle vore medlemmer ønskes et godt nytår.

William Josephsen

Højsager Mølle

Højsager Mølle ligger midt imellem Fredensborg og Humlebæk ikke langt fra landevejen. Den ligger på en bakketop, og er en fryd for egnen og dens beboere.

Møllen er bygget af gårdejer Jørgen Petersen, Højsager, i 1870. I 1892 sælger Jørgen Petersen den til møller H.C.Petersen, som har den til 1919. I de kommende år skifter møllen ejer ikke mindre end 3 gange. I Avertissements-tidende den 19. september 1923 kan man læse, at Højsager Mølle med foderstof- og købmandshandel er solgt til Hans Madsen.

Man havde visse regler for, hvordan møllevingerne skulle stå. Om aftenen stillede man dem i kryds - i saks, for så kunne lynet ikke slå ned i møllen. Det samme gjorde man, når et bryllupstog drog forbi, men da betød det »Til lykke«. Med vingerne i kors viste man sin deltagelse ved en begravelse. Skulle kværnstenene bildes, det vil sige, når rillerne i dem måtte skærpes, stillede man den ene vinge ud for forsiden af det højre hjørne, så vidste alle, at møllen ikke kunne male. Møllen er en rigtig gammeldags mølle, bygget af solidt egetømmer og tækket med egespån, men til vingerne brugte man lærketræ.

I 1953 indspillede Saga Studio den danske folkekomedie »Den gamle mølle på Mols«, og her bruger man Højsager Mølle, egnen omkring møllen, samt nogle af de lokale beboere som medvirkende. I 1955 skriver forfatteren Knud Rasmussen, som var genbo til møllen, en række film for Danmarks Radios børneudsendelser. En af dem hed »Møllen og kornet«. Hensigten var at vise børn, hvad man bruger en vindmølle til, hvorledes den arbejder, samt lidt om korn og høst, og selvfølgelig var det Højsager Mølle man så i filmen.

Hans Madsen ejer så møllen i 37 år og sælger den den 15. juni 1960 til møllebygger Holger Christensen i Fredensborg. Den gamle købmandsforretning passer fru Christensen, og ægteparret bevarer den gamle idyl i forretningen, kaffemøllen drejes med håndsving, petroleumslampen hænger i sin krog under loftet, og hvis man har haft den glæde at komme i forretningen, vil man huske denne karakteristiske lugt af krydderier og mange andre ingredienser. Der er så mange smukke, gamle ting, der forsvinder under det alt nedtromlende fremskridt. Man må derfor fryde sig, hver gang det lykkes

at redde en bygning, et landskab, eller hvad det kan være, for evig fortabelse.

»Selskabet til bevaring af gamle bygninger i Fredensborg og omegn« køber Højsager Mølle af møllebygger Holger Christensen til overtagelse den 1. juni 1973. Denne forening gør et stort arbejde for at få møllen bevaret. Det koster mange penge, og nu afdøde tegner Ib Andersen fra Fredensborg tegner møllen fra tre forskellige vinkler, og disse tegninger bliver til brevkort, som sælges til fordel for møllen. Møllen trænger også til at blive beklædt med spåner. Hvad gør man så? Det er dyrt, og for at skaffe penge til dette arbejde lader man fremstille en kobber-»spån«, som alle møllevenner kan købe for en mindstepris af 50 kr., opefter er der ingen grænse. I kobberspånen indgraveres »spånsorens« navn og hjemsted. Denne kobberspån kan bestilles ved henvendelse til forfatteren Knud Rasmussen, Langstrup. Det var nogle af de måder, »Selskabet til bevarelse af gamle bygninger i Fredensborg og omegn« brugte for at skaffe penge til restaurering af møllen. Da man havde brugt nogle år, en masse slid og slæb og ca. 115000 kr. på dette arbejde, ja, så var kassen tom, og i 1978 forærer man så møllen til kommunen, og Fredensborg-Humlebæk kommune bliver møllejer.

Men der følger forpligtelser med sådan en gave. Der mangler stadig en del, før møllen er istandsat fra hat til tå og kan stå som et værdigt vartegn i Højsager. Maskineriet er intakt, og hele møllens indmad skiftet ud. Den er også blevet forsynet med en hel ny hat, og dens sider er ikklædt en regntæt kappe i form af tagpap, men siderne skal ikklædes egespåner, og desuden er møllen uden vinger, som en rigtig mølle jo bør have. Udover selve møllen følger også et mølle- magasin med som gave.

Byrådsmedlemmerne Kirstine Bendtzen, Preben Goth og Ole Andersen danner så et mølleudvalg, og dette udvalg arbejder ihærdigt for at få møllen restaureret. Møllemagasinet bliver revet ned, og lokale håndværkere i samarbejde med Nationalmuseet står for restaureringen. År efter år bliver der givet bevillinger til dette arbejde, og udvalget sætter en ære i og al deres indflydelse ind på at få den gamle, fantastisk smukke mølle igang igen.

Den 12. oktober 1985 kommer så den officielle gen- ibrugtagning af møllen. Mange mennesker er samlet på dette smukke sted, og møllebygger Frede Dahl fra Nationalmuseet sætter møllen igang i den stride efterårsblæst. Vinden er så strid, at stormbrædder og hækker alene kan drive vingerne rundt. De nye sejl er imidlertid slået på også, men rullet sammen på rigtig møllemanr.

Møllersvend Johannes Jacobsen, der har været ansat på møllen tidligere i en lang årrække, har på dagen påtaget sig at betjene den indvendige meka-

Hvad folketællingen fra 1845 kan fortælle.

Ved siden af kirkebøgerne er folketællingslisterne den mest benyttede kilde af slægtsforskere. De to kildegrupper bruges side om side, når det gælder om at finde familiens rødder. Den første folketælling foretoges i 1769, men har ikke større interesse for slægtshistorikerne, da de bevarede oplysninger ikke er knyttet til navngivne personer. Det er derimod ved den næste folketælling, som fandt sted i 1787. Herefter følger en tælling i 1801 og en ny i 1834 og 1840. Antallet af krævede oplysninger øges fra tælling til tælling, og i denne forbindelse har det for personalhistorikerne stor betydning, at man ved folketællingen i 1845 krævede oplysninger om den enkelte persons fødested. I de følgende tællinger øgedes antallet af spørgsmål, som skulle besvares, og disse kan derfor anvendes af andre end slægtshistorikerne, selv om det stadig er denne forskergruppe, som er den vigtigste bruger. Tællingerne har i første række skullet besvare en række spørgsmål, som var af interesse for den systematiske befolkningsstatistik. De indsendtes derfor til den centrale statistiske myndighed, hvorfra de fra tid til anden afleveredes til rigsarkivet. I ældre tid måtte slægtsforskerne derfor pendle frem og tilbage mellem rigsarkivet og landsarkivet for at kunne udnytte materialet. I dag er folketællingerne affotograferet og kan benyttes på landsarkivets læsesal side om side med kirkebøgerne.

Det var pålagt sognepræsterne at drage omsorg for gennemførelsen af folketællingerne, også den i 1845, og som sognepræst for Asminderød-Grønholt sogn virkede i 1845 W.B.Bentzen, der samtidig var slotspræst i Fredensborg og provst for Lynge-Kronborg herred. Han gik naturligvis ikke rundt i sit vidtstrakte og befolkningsrige sognekald og indsamlede de forlangte oplysninger. Dette arbejde var overdraget lærerne i de forskellige skoledistrikter. Derimod påhvilede det ham at indsamle de udfyldte skemaer fra samtlige provstiets sognekald, kontrollere dem, såvidt det var ham muligt, udarbejde visse statistiske oversigter over det modtagne materiale fra hele provstiet og derefter indsende de originale skemaer samt de af ham udarbejdede summariske tabeller til den kgl. kommission for det statistiske tabelværk i København, som sorterede under rentekammeret. Det har ikke været en ringe opgave, som påhvilede provsten. og man havde da også givet

ham en frist for indsendelsen indtil udgangen af juni 1845.

I Asminderød sogn optaltes 1.februar 1845 3.170 beboere, fordelt på 611 familier. I 1840 havde folketallet været 2.916, idet antallet af fødsler havde oversteget antallet af døde med 210, og at 6 personer havde forladt sognet. Fordelt på skoledistrikter ser billedet i 1845 således ud:

	Antal personer	Antal familier
Asminderød skoledistrikt	631	122
Veksebo skoledistrikt	854	184
Sletten skoledistrikt	817	162
Dageløkke skoledistrikt	470	73
Langstrup skoledistrikt	398	70
	3.170	611

Sletten skoledistrikt, senere sædvanligvis betegnet kystdistriktet, kan opdeles i følgende underafdelinger, nemlig Humlebæk, Sletten med Laveskov, Øverste og Nederste Torp og Toelt. I dette distrikt var det overdraget lærer Niels Rasmussen i Sletten at foretage den rent praktiske optælling af distriktets beboere 1. februar 1845. Hvorledes indsamlingarbejdet er foregået i praksis, er det vanskeligt at sige. De bevarede skemaer synes at være udarbejdet i sammenhæng hjemme hos skolelæreren, og de må altså hvile på nogle foreløbige optegnelser, som han har foretaget ved besøg i de enkelte huse. Eventuelle fejl og misforståelser kan være smuttet igennem, men det vil være vanskeligt at efterkontrollere materialet i sin helhed. Da een mand skulle foretage hele optællingen, må man gå ud fra, at dette ikke har kunnet gennemføres i løbet af en enkelt dag. Når skemaet lyder på, at tællingen omfatter folketallet 1. februar 1845, skal det ikke tages helt bogstaveligt. På den anden side må det noteres, at her ved midvinter var der størst chance for at træffe alle hjemme. 1. februar 1845 var iøvrigt en torsdag.

Hvad er det så for spørgsmål, som skolelærer Rasmussen skulle have besvaret af beboerne? De trykte skemaer indeholder følgende kolonner:

- 1) byernes eller stedernes navne med anførsel af gårde, huse o.s.v. (f.eks. Sletten, Laveskov m.m.),
- 2) antallet af familier i hver gård eller hus,
- 3) samtlige personers navne i hver gård, hvert hus og hver familie,
- 4) enhver persons alder, det løbende leveår iberegnet,
- 5) om de enkelte personer var gifte, ugifte, enkemænd eller enker,
- 6) fødestedet, nemlig købstad og på landet sognets og amtets navn,

7) personens titel, embede, forretning, håndværk, næringsvej, stilling i familien, eller hvad den pågældende lever af,

8) om nogen var berøvet forstanden, fjollet eller afsindig.

Antal og sygdommens varighed skulle oplyses.

Vi vil nu se på de enkelte byer og steder, som henregnedes under kystdistriktet og undersøge, hvad de forskellige skemaer kan fortælle.

Humblebæk

Først på listen er optaget hovedgården Krogerup, som i 1845 ejedes af den 60-årige hofjægermester Carl Brun. Han var søn af den kendte københavnske storkøbmand Constantin Brun og hans ikke mindre berømte kone Frederikke Brun, f. Mnter. Han havde erhvervet gården i 1813 af sin fader, der havde købt den i 1810, og i det sjællandske landsarkiv ligger det originale skøde på Krogerup fra fader til søn, dateret 12. juli 1813 med en tilheftet jordebog over Krogerup gård og gods i Asminderød og Tikøb sogne, ligeledes underskrevet og forseglet af Constantin Brun. Carl Brun var gift med en velhavnde københavnerpige, Frederikke Bügel, men ders 5 børn var forlængst flyttet hjemmefra. Derimod havde de taget en slægtning i huset, nemlig den syv-årige Alfred Berner, der var født i Tunis, hvor hans fader havde været dansk generalkonsul. Han var imidlertid nogle år i forvejen druknet, og var blevet begravet ved Cap Carthago i Tunis. På Krogerup var ansat et større personale, bestående af en husjomfru, en tjener, en kusk, en stuepige, en kokkepige og en underkokkepige. Endelig beskæftigede man en særlig gårdskar, formodentlig til det grovere arbejde. Ingen af tjenestefolkene var født i sognet. De var alle tilflyttere.

Gårdens drift varetoges af en ugift forpagter, der stammede fra Fyn og en ligeledes ugift forvalter, født i Hørsholm. Desuden fandtes der to landvæsenselever, muligvis brødre. De var født i Helsingør. Af tjenestefolk var der 10 karle i alderen fra 45 til 15, hvoraf halvdelen var hentet i Tikøb sogn og resten født i Asminderød sogn. Endvidere havde man 4 tjenestepiger. Den ene af disse var dog en 58-årig enke fra Vedby ved Slagelse, som man kan tænke sig har forestået den omfattende landhusholdning, bistået af de 3 øvrige yngre piger, alle fra sognet.

Formodentlig har gartneren, der boede i eget hus, hovedsagelig gjort tjeneste på hovedgården. Han stammede også fra Fyn, og hans kone var født i Gentofte. De havde en datter, som angives født i Vestsjælland. Også her er der tale om tilflyttere. Det samme var tilfældet med et par ungersvende, som ligeledes beboede et hus i tilknytning til Krogerup. De unge mennesker var henholdsvis 24 og 28 år. Den ene var født i Slesvig og den anden i Ungarn.

Det bør allerede her bemærkes, at man tog det mindre højtideligt med kravet om at anføre det nøjagtige fødested. Om de to, unge herrers erhverv oplyses, at den første var polyteknisk kandidat og pottemager, og den anden ved »Porcellænsfabrikken«, hvad der så hermed skal forstås.

Der knytter sig nogen mystik til dette hus og dets beboere. Den unge mand fra Slesvig er angivet som Hans Thygesen og polyteknisk kandidat. Der er imidlertid ingen af dette navn, som har taget eksamen ved den i 1829 oprettede polytekniske læreanstalt. Derimod blev Jørgen Clausen Thygesen, født i 1811, polyteknisk kandidat i 1839. Han er også født i det slesvigske, nemlig i Stenderup sogn syd for Kolding, hvor hans fader havde en større landbedrift. I fortegnelsen over polytekniske kandidater, udgivet i forbindelse med læreanstaltens 100-årsjubilæum, oplyses, at denne Thygesen fra 1843-54 var fabrikant af saltglasseret stentøj. I folketællingslisten for 1850 finder man som nr. 161 i »Sletten: »Strandmosegårds Fabrik« med Jørgen Clausen Thygesen som fabriksbestyrer, hans kone Eva Matia Seehausen, en tjenestepige, to pottemagersvende og en lærling. Ungareren synes derimod forsvundet. Om denne fabrik oplyser Trap i sin beskrivelse af Asminderød sogn fra 1858, at den beskæftigede 36 faste arbejdere, og årligt leverede ca. 1.100.000 sten og en del saltglasseret stentøj. Det har altså været en virksomhed af et ikke helt ringe omfang. På det detaljerede kort, som generalstaben lod optage omkring midten af århundredet, har man placeret et teglværk mellem Laveskov og Sundet, men noget syd for nuværende Strandmosegård. Folketællingen fra 1845 omtaler ikke Strandmosegård og heller ikke Jørgen Clausen Thygesen. Er Jørgen og Hans brødre, og er det hus, hvori der drives pottemagervirksomhed, og som er omtalt under Krogerup, faktisk den ejendom, som senere benævnedes Strandmosegård? Det er oplyst, at Jørgen C. Thygesen i 1854 opgav fabrikationen af stentøj, og at han fra 1856 og indtil sin død var tilknyttet telegrafvæsenet, sidst som telegrafbestyrer i Vejle. Han døde i 1893.

Hvor alléen op til Krogerup udgik fra Strandvejen lå Humlebæk kro, hvis indehaver i 1845 var den 41-årige københavner Frederik Møller. Hans kone var bornholmer og deres to mindreårige børn var født i Roskilde. Meget taler derfor for, at kromanden og hans familie var tilflyttere fra Roskilde. To af kroens tjenestepiger stammede ligeledes fra Roskilde, medens en tredje var født i Sorø. Som karl var fæstet en 25-årig svensker, hvis fødested kun angives som Sverige.

Bevæger vi os herfra ned ad bakken fra kroen til stranden og passerer Humlebæk havn, lå der i 1845 på række 24 huse, som hver gav bolig for en familie. Om havnen oplyser Trap i 1858, at den var toldsted og ladeplads

samt anløbssted for dampskibe. I et af husene ved stranden boede den 61-årige havnefoged Chr. Jacob Koch, født i København. Hans kone stammede fra Køge, og de havde ingen hjemmeboende børn eller tjenestefolk. Der nævnes også i et andet hus en såkaldt »bådfører«, en ældre herre på 66 år og født på Bornholm. Han hed naturligtvis Kofod. Hans kone Grethe var to år ældre og født i København, og det samme var tilfældet med den 23-årige datter Ane Kofod. Bestillingen »bådfører« antyder vel, at han var i besiddelse af en større båd, som kunne påtage sig at transportere gods og personer. Betegnelsen er iøvrigt ikke gentaget.

I Humlebæk boede desuden to håndværkerfamilier. Fra Tikøb sogn var indvandret en smed og hans kone, medens deres 3 børn var født i Asminderød sogn. Smeden havde en ugift svend på 24 år i sit brød. Han var født i Frederiksborg. Desuden boede der i et andet hus den 47-årige snedker Mathias Nærum fra København. Hans kone var dog født i Asminderød sogn, og det samme var tilfældet med den hjemmeboende 16-årige søn. Snedkeren beskæftigede desuden to lærlinge på henholdsvis 18 og 29 år, der begge var indfødte. Snedkeren varetog iøvrigt hvervet som »distriktskommissær«, hvilket vil sige, at han var tilknyttet det under Københavns politidirektør i 1817 oprettede særlige kystpoliti. Dets opgave var at føre tilsyn med, at der ikke landsattes mistænkelige personer eller foregik smuglerier. Kommissæren førte tilsyn med det område, som gik fra strandbredden og ind til den bagved liggende strandvej.

Af de resterende 20 huse i Humlebæk var de 18 beboet af fiskerfamilier, en i hvert hus. Formodentlig har de alle lejet deres huse af herskabet på Krogerup. Med huset fulgte ret til et fiskestade. Endnu i 1813 måtte beboerne som betaling yde et mindre pengebeløb, et antal arbejdsdage på hovedgården og i landgilde et fastsat kvantum enten ål, torsk, makrel eller sild. Formodentlig eksisterede disse arbejds- og naturalieafgifter endnu i 1845. Blandt de 18 fiskerfamilier var en 50-årig fiskerenke, som havde to hjemmeboende børn, bl.a. en ugift søn på 30 år, som formodentlig har hjulpet hende med fiskeriet. Endvidere boede en 80-årig aftægtskone hos familien, formodentlig enten den afdøde fiskers eller enkens moder.

De øvrige 17 fiskerfamilier havde et mandligt familieoverhoved. Af disse var tre enkemænd i alderen 32, 51 og 61. De øvrige 14 havde alle deres koner levende. 3 af husfædrene var under 30 år, 7 i alderen fra 31 op til 50 og 4 over 50. Den ældste var 84 år, men han havde en 28-årig søn boende hos sig. Flertallet af disse fiskere, deres koner og børn var født i sognet. En enkelt fisker stammede fra Sverige, og en anden var kommet fra Søborg sogn. Af fiskerkonerne var ligeledes to tilflyttere, idet en stammede fra Sverige og en

fra København. Samtlige børn synes født i sognet. En gennemgang af de enkelte familier viser, at 3 af fiskerfamilierne havde tjenestefolk, en karl og en pige. I en enkelt fiskerfamilie var endog beskæftiget 2 karle og en pige. Samtlige disse tjenestefolk var født i sognet.

De resterende huse i Humlebæk var beboet af fattiglemmer. I det ene boede en 48-årig enke med sin 12-årige datter, og i det andet en enlig 61-årig mand. Han benævnes »almisselem«.

Sletten og Laveskov

Vender vi tilbage til Humlebæk kro og følger den gamle Strandvej sydover, kommer vi til Sletten fiskerleje. Ifølge det foran omtalte generalstabskort synes der ikke at have været nogen bebyggelse, før man når frem til Sletten skole, som formodentlig ligger på samme sted som skolen i dag. Der har nok ligget nogle huse på begge sider af skolebakken, men ellers var bebyggelsen samlet på begge sider af Strandvejen indtil det sted, hvor vejen til Dageløkke udgår fra Strandvejen. Der fandtes i 1845 ingen havn i Sletten, og fiskerne har formodentlig trukket deres både på land på den åbne stejleplads syd for fiskerlejet. Skolen har ligget så nogenlunde midt i kystdistriktet. Foruden Dageløkkevejen gik også en primitiv vej nord for skolen i retning af Torpen. For at lette børnenes skolevej fandtes fra gammel tid særlige stier over Krogerups marker.

På folketællingsskemaerne over Sletten er redegjort for beboerne i 64 huse, idet man som en ren undtagelse finder to familier i samme hus. Ialt er noteret 57 fiskerfamilier. I 8 af tilfældene var familiens overhoved en fiskerenke. De fleste af dem havde hjemmehørende børn. Det almindeligste var 3 børn, men ganske enkelte havde 6-7 børn. Det må dog erindres, at flere familier udmærket kan have haft en større børneflokk. De ældste har været ude at tjene og er derfor ikke opført inden for familien. Ikke få af de gifte fiskerkoner var ældre end deres mænd. Ligesom i Humlebæk var det overvejende antal af fiskerfamiliernes medlemmer født og opvokset i sognet. Kun en enkelt fisker var tilflytter, han kom fra Frederiksborg sogn.

Et mindre antal fiskerfamilier i Sletten, nemlig 6, har haft enten en tjenestepige eller en karl i deres brød. I et enkelt tilfælde drejede det sig om en 37-årig tjenestepige, som havde fået lov til at medbringe sin 15-årige søn. Hos 10 fiskerfamilier i Sletten havde man ældre slægtninge på aftægt, hovedsagelig ældre enker. En enkelt fiskerfamilie underholdt både husmoderens fader og moder på henholdsvis 66 og 68 år. Også enkelte familier havde mod betaling taget imod almisselemmer. Således gav en familie husly til en 34-årig fiskerenke med to børn, en anden familie til en enke på 70 år eller en enkemand

på 84 år. Også en midaldrende ugift mandsperson fik husly og underhold på fattigvæsenets regning hos en af Slettens fiskerfamilier.

Ved siden af fiskerbefolkningen fandtes i Sletten 10 andre familier, f.eks. lærer Niels Rasmussen ved Sletten skole. Han var 42 år og født i Fredensborg. Hans kone Ane Nielsen var 37 år og stammede fra Farum. De havde 2 små børn på henholdsvis 5 og 1 år, der begge var født i sognet. Til hjælp i huset havde man engageret en 17-årig pige fra sognet, og desuden havde lærerens 67-årige fader varigt ophold hos sin søn. En anden »fremmed« familie var den kgl. strandtoldbetjent Frederik Chr. Hornemann, 38 år og født i Fredericia. Hans 28-årige kone Frederikke Wilhelmine Wulff stammede fra København, og de havde et lille barn på 1 år. Også denne familie havde fæstet en lokal tjenestepige.

Også i Sletten fandtes der en kro, som ejedes af den indfødte 49-årige kromand Niels Jensen. Også hans 45-årige kone Lovise Hansen stammede fra sognet, og de havde i 1845 ikke mindre end 6 hjemmeboende børn. Til hjælp i kroen var engageret 2 mandlige og 1 kvindelig medhjælper. I Sletten havde kystpolitiet også sin særlige distriktskommissær. Han hed Jørgen Bendix Jensen, var 42 år og født i Lyngby. Hans kone Vilhelmine Dauv stammede fra København, og familien består iøvrigt af 2 mindreårige børn samt en karl og en pige. Det er ikke oplyst, hvad Jørgen Bendix iøvrigt beskæftigede sig med. På listen over beboere i Sletten er iøvrigt opført en skovopsynsmand ved navn Henrik Klitgaard, født i Jylland. Hans noget ældre kone var imidlertid født i sognet, medens den 14-årige plejedatter stammede fra Mårum sogn.

Endnu kan nævnes 2 familier, hvor husfaderens erhverv opgives som jorddyrkere, hvilket efter den danske ordbog betyder personer, som er beskæftiget med landbrug. De er tilsyneladende ikke gårdejere, men kan formentlig betragtes som husmænd med jord. De har også begge enten en tjenstekarl eller pige i deres brød. De hører alle til gruppen af hjemmehørende i sognet. En af familierne har endvidere en aftægtskone boende hos sig. Desuden møder man en såkaldt »håndarbejder«, en 36-årig enke fra Tikøb med en lille søn på 2 år. Hun har endvidere en tjenestepige i sit brød, ligeledes født i Tikøb. Sammen med sin madmoder fører de det på stedet ret ualmindelige navn Philipsen. Med betegnelsen »håndarbejder« tænkes formentlig på en person, som enten syr eller væver. Til gruppen af familier uden for fiskerbefolkningen hører endelig en arbejdsmand med familie samt en familie, hvor man ikke har set sig i stand til at anføre, hvad den lever af.

Som en særlig gruppe er opført 12 familier boende i Laveskov. Også her bor der kun en familie i hvert hus. 11 af familiefædrene opgiver som erhverv,

at de er jorddyrkere. I samtlige huse bor familier bestående af mand og kone, og i de 10 af de 11 familier oplyses endvidere, at de har hjemmeboende børn. Kun to af disse landbofamilier beskæftiger enten en karl eller en pige. Deres eventuelle jordtilligender kan således ikke have været af større omfang. Om dem alle gælder, at de er hjemmehørende i sognet.

Den 12. familie i denne kreds er den 38-årige hegnsmand Jørgen Povelsen med kone og 3 mindreårige børn. Han har formodentlig ført det daglige tilsyn med Laveskov og har muligvis haft sit hus i den nordlige del af skoven, hvor der stadig bor en skovbetjent. Også denne familie er hjemmehørende i sognet.

Øverste og nederste Torp samt Toelt

Fra Humlebæk og Sletten fiskerlejer udgik 3 veje fra Strandvejen og ind i landet, nemlig fortsættelsen af alléen op til Krogerup samt de allerede nævnte Torpen- og Dageløkkevej. Disse veje gennemløb først og fremmest de lokaliteter, hvis børn søgte Sletten skole. Ved folketællingerne skelnede man mellem Øverste og Nederste Torp samt Toelt. Flertallet af den her bosiddende befolkning fandt deres udkomme ved landbrugsarbejdet, men de mange arbejdsmænd har også været beskæftiget med skovarbejde, tørveskæring og måske fiskeri. Man finder også forskellige håndværkere bosat i disse områder.

I øverste Torp fandtes i 1845 27 ejendomme (gårde og huse), og i hver ejendom boede kun een familie. Af gårde fandtes 4, medens 4 andre husboere opførtes som jorddyrkere og 10 som arbejdsmænd. I de resterende 9 huse boede 1 snedker, 3 skomagere, 2 vævere, en smed, en hjulmand og en musikanter.

Samtlige gårdmænd var født i sognet, og det samme gælder to af gårdmandskonerne. De to andre kom henholdsvis fra København og Hørsholm. De 4 jorddyrkere med deres koner var alle indfødte. I de fleste af disse familier fandtes mindreårige børn. En enkelt gårdmandsfamilie havde ikke mindre end 7 børn hjemme. Samtlige gårdmænd havde desuden fremmed arbejdskraft. Det mest almindelige var to karle og en pige. En enkelt beskæftigede dog 3 karle og 2 piger. 3 af jorddyrkerne havde ingen fremmed arbejdskraft, medens en enkelt beskæftigede en ugift karl og en pige, som iøvrigt havde deres 7-årige barn hos sig. Alle stammede fra sognet.

Det samme gælder 8 af de noterede 10 arbejdsmænd, medens to var tilflyttede sognet fra henholdsvis Tikøb og Vejlby sogne. Arbejdsmanden fra Tikøb var gift med en pige fra samme sogn, og de havde en datter, der var født i København. Arbejdsmanden fra Vejlby havde imidlertid giftet sig

med en pige fra sognet, og det store flertal af børnene i arbejdsmandsfamilierne var ligeledes født i Asminderød sogn.

Det samme gælder de forskellige håndværkerfamilier. Snedkerfamilien bestod af mand, kone og to børn. Han forsørgede desuden sin gamle fader, og i huset boede endvidere en 88-årig enke, født i Anisse sogn. Endelig havde man overtaget en 57-årig mand i pleje på fattigvæsenets bekostning.

Af de 3 skomagere var de to ældre, nemlig 67 og 55 år, medens den tredje var 25. De var alle gifte. Hos en af familierne var en 74-årig enkemand på aftægt, medens en anden af familierne havde en ugift skrædder boende hos sig. Den tredje familie havde desuden et plejebarn på 9 år i huset. Formodentlig var dette barns forsørgelse overtaget af fattigvæsenet. Med hensyn til de to vævere kan det oplyses, at den ene var en 62-årig mand, der boede alene i huset sammen med sin kone. Den anden var en enke med to børn.

Smeden i Øverste Torp var en ældre mand på 72, gift med en 68-årig kone. De havde en 48-årig søn boende i huset. Formodentlig er det ham, der har drevet smedjen sammen med to 18-årige lærlinge. Til husstanden hørte også en 20-årig tjenestepige. Hjulmandsfamilien bestod af mand og kone samt to mindreårige børn. De havde endvidere husfaderens forældre boende hos sig som aftægtsfolk. Endelig var der musikantfamilien, som bestod af mand og kone samt 4 mindreårige børn. Man kan nok undre sig over, hvorledes det var muligt at ernære kone og børn ved at spille, men naturligvis var han ikke bundet til kun at udøve sin kunst indenfor det snævre hjemsgn.

Det er ovenfor omtalt, at snedkerfamilien havde modtaget en af sognets fattige i pleje, og for en fuldstændigheds skyld skal det noteres, at to af arbejdsmandsfamilierne havde truffet en lignende overenskomst med det offentlige fattigvæsen. I det ene tilfælde drejede det sig om at tage vare på en 78-årig svenskfødt enke, og i den anden familie havde man modtaget en 37-årig mand ved navn Lars Gustavsen, som stammede fra Tikøb.

Fra Øverste Torp kan vi fortsætte til Nederste Torp, hvor der i 1845 blev optegnet 4 gårde og 10 huse, alle beboet af kun een familie. Samtlige gårdmænd, hvoraf en var enkemand, var født i sognet, og det samme var tilfældet med de øvrige familiemedlemmer. Alle havde desuden mindreårige børn, normalt 4 eller 5. Hos en af familierne blev det noteret, at et barn fra fødslen havde mistet forstanden. Gårdene blev som regel drevet uden fremmed arbejdskraft. Kun på en enkelt fandtes en karl og en pige. Det er endvidere noteret, at der på en af gårdene var optaget en 64-årig karl som aftægtskarl.

Ved siden af gårdmændene fandtes 4 husstande, hvor husfaderens stilling blev angivet som jorddyrker. En af dem var ugift og boede alene i sit hus. De

andre var gifte og havde op til 5 mindreårige børn. Også hos en af disse familier møder man en 66-årig enke som aftægtskone. Af arbejdsmænd fandtes der to, hvoraf en var født i Græsted sogn, medens den anden og samtlige medlemmer af de to familier var født i sognet. Hos en af arbejdsmændene boede endvidere en 76-årig aftægtsenke.

Også i Nederste Torp fandtes nogle få håndværkerfamilier. Der boede således en 59-årig væver med kone og børn. En skomagerfamilie bestod af mand, kone og to børn, og desuden beskæftigedes en 18-årig lærling. Alle i væver- og skomagerhuset var født i sognet.

Af andre håndværkere kan nævnes en såkaldt »stenslager« Hans Christensen, født i Gørlev sogn i Holbæk amt, og hans 43-årige kone, der stammede fra København. De havde 3 børn, hvoraf den ældste også var født i København, medens de to yngste var kommet til verden efter familiens ankomst til Asminderød sogn. Endelig boede der i det sidste af de opregnede huse en 54-årig maler Niels Remsøe. Han var født i København, men det har ikke været muligt nærmere at identificere ham. Han er ikke nævnt i Weilbachs kunstnerleksikon.

Tilbage står at redegøre for beboerne i Toelt. Der er herfra registreret beboere i en enkelt gård og i 5 huse. Gårdejeren var en 54-årig jyde Jens Larsen, der var kommet til sognet med sin 60-årige kone, der også var jysk født. De havde to voksne børn hjemme samt en tjenestekarl, alle født i Asminderød sogn. I Toelt fandtes desuden 2 jorddyrkerfamilier, hvoraf den ene beskæftigede to tjenestekarle, medens den anden kunne nøjes med en tjenestedreng. I begge familier var et mindre antal børn, og samtlige familiedlemmer hørte hjemme i sognet.

Ved siden af landbofamilierne boede der i Toelt en glarmesterfamilie, bestående af mand, kone og 3 mindreårige børn. Hele denne familie var tilflyttet fra Blidstrup sogn. De beskæftigede desuden en 17-årig tjenestepige. Endelig finder man i Toelt en tækker- og murerfamilie bestående af mand, kone og 3-4 hjemmeboende børn. I tækkerfamilien var endvidere optaget en tjenestedreng. Alle medlemmer af de to familier var født i sognet. Hos ingen af de 6 familier i Toelt er noteret ophold af aftægtsfolk i hjemmene eller indakkorderede fattiglemmer.

Afsluttende bemærkninger

Det kan være nødvendigt at forsøge sig med enkelte almindelige synspunkter efter den foretagne detaljerede redegørelse. Hvad der først og fremmest springer i øjnene er den almindelige befolknings hjemmegroethed. Det store flertal var født i kystdistriktet, og fraflytningen fra hjemstavnen var meget

beskeden. For femåret 1840-45 kunne provsten kun oplyse, at 6 personer var fraflyttet, og det gjaldt til og med hele det store Asminderød sogn. Når man kom i den giftefærdige alder, søgte man som regel sin ægtefælle inden for den lokale kreds, og det kan også noteres, at konen i mange tilfælde var ældre end manden. Det er også karakteristisk for familierne i kystdistriktet, at de havde mange børn, og at adskillige havde en ældre generation boende hos sig som aftægtsfolk. Børnetallet må man imidlertid tage med et vist forbehold, da man i datiden tidligt kom ud at tjene, og derfor ikke opførtes på listerne over forældrene. Det bør også endnu en gang understreges, at så godt som alle familier i kystdistriktet boede i eget hus. Kun i et enkelt tilfælde delte to familier et hus.

Mange af familierne havde fremmed arbejdskraft til hjælp i bedriften og i den daglige husholdning. Det gælder ikke blot gårdmandsfamilierne, men også i flere af fiskerfamilierne. Også håndværkerne beskæftigede i flere tilfælde lærlinge. Disse tjenende ånder fik naturligvis kost og logi hos deres husbond. Hvad de iøvrigt modtog som løn har nok ikke været af større betydning. Også tjenestefolk og lærlinge var som regel hjemmehørende i sognet.

Nogen tilflytning har dog fundet sted, men det var ikke mange, der søgte lykken ved Øresunds bred. Folk fra nabosognene var naturligvis repræsenteret, men deres antal var forbløffende ringe. Der kan faktisk konstateres omtrent lige så mange tilflyttere fra rigets fjerneste egne. Også fra Sverige kom enkelte, og for nogle af disse indvandrere lykkedes det at skabe sig en fremtidig levevej. Andre havde svært ved at slå sig igennem og endte deres dage på det offentlige fattigvæsens bekostning. Antallet af sådanne ulykkelige eksistenser tog til med årene.

Kystdistriktets befolkning har ganske givet levet meget isoleret, og de har været henvist til at afsætte deres overskudsproduktion, hvad enten det drejede sig om fisk eller om landbrugsprodukter til den nærmeste omegn. Herom vides imidlertid ikke meget, og folketællingen fortæller intet. Alle familier har levet under en udpræget selvforsyningsøkonomi, og hvad man skulle bruge i det daglige, har man i væsentlig grad selv fremstillet. Fiskerne har nok kunnet afsætte en del af fangsten til landbrugerne, som til gengæld har forsynet fiskerfamilierne med mælk og kød. Når isolationen har været så udpræget, hænger det naturligvis sammen med de dårlige veje. Gennem kystdistriktet snoede sig fra gammel tid den smalle og sandede strandvej, og de veje, som førte ind i landet, har nok ikke været meget bevendt. En vis trafik ad søvejen fra Humlebæk havn har nok allerede på det tidspunkt været under udvikling. Ad denne vej kan en del af distriktets produkter være eksporteret til fjernere pladser.

Kystdistriktet har været ganske godt forsynet med håndværkere, navnlig bygningshåndværkere, men der fandtes hverken bagere, slagtere eller købmænd. Offentlig service var det også småt med. Man havde sin egen skole med en enkelt lærer. Kirkelige handlinger måtte foretages i Asminderød, og fiskerbefolkningen har været henvist til venlige landbofamilier, som rådede over de fornødne transportmidler. I Fredensborg boede endvidere birke-dommeren, der også udøvede politimyndighed. Havde man brug for lægehjælp eller medicin, måtte man også tage turen til Fredensborg. Der fandtes kun een praktiserende læge i det vidtstrakte Asminderød sogn, og han betjente også nabosognene. Også jordemoderhjælp måtte hentes i Fredensborg. Naturligvis kunne både læge og jordemoder i alvorligere tilfælde hidkaldes på besøg i hjemmene, men det forekom nok ikke hyppigt. Det vil imidlertid være forkert at få den opfattelse, at kystdistriktet var særligt isoleret. Faktisk var forholdene tilsvarende i de sogne og distrikter, som lå i nogen afstand fra datidens købstæder. Den fra forfædrene gennem århundreder nedarvede isolation var imidlertid ved at være slut, og der skulle ikke gå mange årtier, før end denne tingenes tilstand ændredes på afgørende punkter. Men det er en anden historie.

Harald Jørgensen.

Asminderød Kro

Når man en sen nattetime går igennem et gammelt hus for at se, om alt er lukket og slukket, og alle andre er gået til ro, kan tankerne nemt gå til alle dem, som i årene forud har gjort det samme. Især, hvis det er et så gammelt hus som Asminderød kro.

Her gik i slutningen af 1670'erne kromanden Caspar Mickelsen gennem sit nyopførte hus, der med tilladelse fra enkedronning Caroline Amalie var opført på gadejorden i Asminderød. Den lille kirkeby var på det tidspunkt ikke noget større samfund. De seks gårde lå næsten samlet om tre større damme, en ved præstegården, en anden ved den senere udflyttede gård »Vilhelmsro«, nu dam i kroens have, og den større dam ved gadetoften. I dag et mindre vandhul. Omkring disse damme var gadejorden til bøndernes færden med kreaturer, når de skulle vandes, når vand skulle hentes til husholdningen og til mange andre gøremål. På det åbne land fandt han en god plads for sin kro, lige over for husene omkring kirken, for dengang var der huse, hvor kirkegården nu går ud til hjørnet ved Præstevej. Til præsteembedet hørte fire stykker jord, - her ved kirkegården, på Ebbekøbsvej og på den anden side ved dammen. Alt ialt bestod byens befolkning af præsten, degnen, 7 gårdmænd, en hjulmand, to skræddere, en bødker, en smed og tre husmænd. Så det var ikke byens folk, kromanden skulle leve af.

Caspar Mickelsen var født omkring 1640. Hans kone, Else Nielsdatter 1637. Hun døde i 1690, hvorefter han få måneder senere giftede sig med Karen Børgesdatter, 22 år yngre end ham, datter af Børge Nicolaysen fra Nybo. Selv døde han 4/9 1700. I hans skifte fortælles, at kroen havde en stue, et kammer og et »stegerset«. I stuen var et fastnaglet sengested, bænke med hynder, borde og skabe som i en bondegård, altså ingen unødvendige møbler. I gården havde han vogn og en hest, en sort ko, to får, et lam og »et svin«. Men ikke noget om udhus til disse. Noget usædvanligt havde han et par gamle pistoler, en gammel »carbin« og en »messingkærde med lædergehæng«. Det kunne godt se ud, som ventede han ufred, men den gamle »carbin« er nok den han modtog for gæld, da smeden Hans Fix fra Humlebæk døde i 1686 og mest efterlod sig værtshusgæld.

Husets værdi var kun 26 rdl. og 4 mark. Set i forhold til jernkakkelovnen

til 6 rdl. 4 mark, - og hans kostbareste eje - en brændevinskedel med hat og piber til 9 rdl. og 5 mark, er huset egentligt vurderet lavt. Hans hele rigdom var 95 rdl. 5 mark og 2 skilling. Og hans gæld var 34 rdl. 3 mark og 8 skilling. Til enken med to små sønner blev der 61 rdl. 1 mark og 10 skilling.

Han måtte ikke brygge øl, så hans største kreditor er et krav fra staldskriver Berndt Hansen i Helsingør, som havde et privilegium på leverancer af denne art. Regningen lyder på 3 tønder øl til 6 rdl. og 60 pletter brændevin til 10 rdl. Hans egen brændevin var vist ikke videre bevendt. Men mest ejendommeligt er den regnskabsmåde, som er brugt, »efter begge deres Talsstok« står der. En middelalderlig regnemetode, hvor to træstokke lagt ved siden af hinanden fik skåret bestemte hak for de leverede varer, og hver havde da sin talstok til sammenligning. Det er den eneste gang, jeg har set dette, og mærkeligt nok er der en forbindelse helt op til vore dage.

Når vi i sportsskampe taler om de mål, der er »scoret«, så er det, hvor mange hak der i middelalderen blev skåret i talstokkene, der tales om. For score er det samme som skære, et af de mange ord vikingerne har efterladt i det engelske sprog. I sprogbrug har tid ingen begrænsning.

Men andre ting i kroens historie har et mærkeligt sammenhæng. Caspar Mickelsens enke giftede sig i 1702 med Oluf eller Ole Pedersen fra Frederiksborg. Deres ægteskab varede ikke længe, for Karen Børgesdatter døde året efter, kun 41 år gammel. Traditionen tro giftede Ole Pedersen sig i 1704 med Maren Pedersdatter, 21 år gammel og muligt en datter af forloveren Peder Olsen Høg. Også hun fik en tidlig død, da pesten i 1711 ramte befolkningen omkring Helsingør, hvor den begyndte. For tredje gang fik Ole Pedersen en ny kone. Hun hed Karen Jacobsdatter, og forloverne ved dette bryllup var den bekendte Tom Massmann fra Frederiksborg samt igen brudens far, Jacob Pedersen fra samme by. (Det hedder altid Frederiksborg, ikke Hille-rød). Dette bryllup har nok givet Ole Pedersen bedre muligheder i sin hjemby, for han opgav kroen og rejste tilbage, hvor han kom fra, i 1713.

Ved vurderingen af Caspar Mickelsens dødsbo i året 1700 hed en af vurderingsmændene Matz Jensen fra den senere gård »Lystholm« i Asminderød. Han hørte til en betydelig slægt fra Øverste Torp og Søholm. Fra denne slægt kom den næste kromand, Ole Matzen. Han var ikke nogen årsunge, 38 år gammel, da han overtog kroen og giftede sig med Bore Hansdatter, datter af gårdmanden Hans Nielsen i Endrup. Han havde en fortid som kromand i Lønholt, hvor han 9/10 1707 blev gift med Dorothe Andersdatter, en søster til gårdmanden Pofvel Andersen fra Asminderød. Men hun døde 27/9 1709, 30 år gammel.

Det er så mærkeligt at se, hvordan disse slægter i slutningen af 1600tallet

Asminderød Kro omkring 1907.

var så livskraftige. Gårdmændene blev gamle og efterlod sig mange sønner og døtre. Hans Nielsen således omkring 12 børn fra to ægteskaber. De spredte sig over hele området. I Plejelt, Nybo, Båstrup, Langstrup, Asminderød og det nye bysamfund i Fredensborg, hvor Søren Hansen var en af de materialkuske, som byggede hus på det runde hjørne af Bagerstræde. I Matzenfamilien kom Peder Matzen til Sletten og blev stamfader til den kendte »Kong Peder« og Peder Madsen med »Peder Mads« strand. Det ville blive en lang historie, hvis jeg skulle fortælle om alle disse mennesker. Men så snart vi kommer ind i 1700tallet er sundheden ikke så god, børnedødeligheden stor og ikke så mange gamle mere. Forbindelser er der stadig mellem disse familier. En af formynderne til Hans Nielsens børn hed Matz Jørgensen fra Søholm, en anden Anders Bodelsen fra Tikøb. Og det navn har holdt sig til vore dage.

Men tilbage til Ole Matzen, den nye kromand. Han oplevede den store forandring med byen Asminderød ved bygningen af slottet Fredensborg. Alle de mange mere betydningsfulde håndværkere og nyansatte ved slottet behøvede husly. Tømrermester Bars boede her, før han fik bygget »Prinsen« 1729. Jørgen Klokkestiller ligeledes. Elias Marmorner, som så smukt marmo-

rerede træværket i Fredensborg Kirke, levede og døde her. Troy, som byggede det Gyldendalske hus i København, og mange andre. Præstens fire grunde blev til tolv. Rostgaard fra Krogerup fik to grunde i kroens forlængelse, så her kom den første bygade. Nye huse blev bygget på Ebbekøbsvej, jo, Asminderød var begyndt at blive en hovedby.

Men midt i al travlheden døde Ole Matzen, 23/7 1727, 52 år gammel. Kun et af hans 7-8 børn levede. Et af dem var opkaldt efter Berndt Hansen, som åbenbart stadig var leverandør.

Efter behørigt sørgeår giftede Bore Hansdatter sig igen. Og som sædvanligt med en yngre partner. Bore, født 16/10 1690 giftede sig 3. trinitatis 1728 med Hendrich Nielsen Seyer fra Borsholm, født 10/5 1705 og kun 23 år gammel mod hendes 38. Men det blev alligevel til et par børn, men bare datteren Gundel, født 16. trinitatis 1731, levede videre. Hun var opkaldt efter en datter af Matz Jensen i Asminderød, gift med Ole Jensen i Usserød.

Henrik Sejer, som han kaldtes, havde en velstående familie i Borsholm, Hans far hed Niels Hansen. Med frisk mod udbyggede han kroen, så den virkelig blev af format. Ganske vist forsvandt noget af det kongelige liv på Fredensborg, da Frederik den Fjerde døde i 1730, men kroen var så vel anset, og næsten så stor som nu, at alt var i bedste velgående. 29/1 1744 bortgiftede Henrik Sejer sin 20-årige steddatter Johanne Marie Olesdatter til Peder Hansen Raadvig, livgarder til hest, efter kongebrev og fin deltagelse. 13/10 1747 var det hans egen datter, Gundel. Kun 16 år gammel blev hun gift med grovsmeden og enkemanden Peder Stephansen fra Asminderød. Også her var der fin deltagelse, Caspar Fridell fra Søllerød og gartner Peter Nymann fra Holtegaard var forlovere. Men aldersforskellen var meget stor, - grovsmeden 61 år, så det må have været den store kærlighed. Peder Stephansens første kone hed Karen Olufsdatter, født i degneboligen i Asminderød 1663. Hendes far, degn og smed Oluf Jørgensen, var degn allerede i 1656, hvor han fik kirkelig hjælp til opbygning af sit nedbrændte hus på Ebbekøbsvej. Karen var først gift 20/9 1685 med sin faders afløser, degnen Niels Larsen Hellesten. Han døde i Tikøb 13/2 1706, 50 år gammel. Hans efterfølger krævede at få degneboligen, som han mente, hørte til embedet, men Karen Olufsdatter hævdede, det var hendes arv; hendes far havde selv bygget det. Ved granskning i det kirkelige arkiv fandt man ud af, at den gamle »degnestavn« lå i Grønholt og halvt inde i Asminderød sogn og betegnende nok hed »Lærefadershus«. Det stammede fra den gang Grønholt kirke var en ren sognekirke. Ved Frederik den Andens jordkøb i 1560 blev den anneks til Asminderød. Hvis nogen skulle have lyst til at se stedet, så har det matr. no. 17 i Asminderød og 21 i Grønholt.

Striden om huset blev afgjort, da bonden på »Damgården«, der hvor Brugsen ligger, skænkede en bid af sin »Abildhave« til et nyt degnehus, og sagen dermed klaret. Det gamle hus, som Karen Olufsdatter arvede, er vistnok no. 1 på Ebbekøbsvej.

Efter nogle år i enkestand giftede Karen Olufsdatter sig med smeden Peder Stephansen fra Holte den 14/11 1714 og døde så 1747, 84 år gammel. Og få måneder efter fik Peder sin 16-årige brud. Om hun var glad for smeden, skal være usagt, men da Peder Stephansen døde 23/10 1750, 64 år gammel, er det forståeligt, at næste ægtemand var meget yngre, født i 1724 og kun 26 år mod hendes 19. Men han var også smed og endda mestersmed, Andreas Hammer i Fredensborg.

Dog før vi kommer så langt, må vi have et par begivenheder med, de skabte en omvæltning i Asminderøds og kroens historie.

Den 28. maj 1747 klokken 5 om eftermiddagen opstod en brand hos gårdmand Svend Pedersen på dobbelt-gården, der lå hvor den større trægruppe står i kroens have. Her mistede Svend Pedersen 27 fag og Lars Andersen 23 fag. Ilden sprang over vejen og antændte Toftegården, så sognefoged og gårdmand Jeppe Pedersen mistede 37 fag og et tilhørende husmandshus på 4 fag. Men værre endnu. Omtrent på årsdagen, 2 år efter, opstod en brand hos smeden Peder Stephansen. Han boede i et af Krogerups huse, der lå i forlængelse af kroen. Med en stærk vind bredte ilden sig til denne og omliggende huse. Sprang helt over til »Ravnsbjerggaard« ved toftedammen og tog den med. Kroens 38 fag brændte, plus to af Henrik Sejers lejhuse og 11 beboede huse i byen. Ravnsbjerggaarden mistede 42 fag.

Denne brand skabte kaos i byen. Den havde været godt på vej til at blive en håndværkerby. Der var 3 smede, 2 skomagere, 2 skræddere, 1 bødker og muligt en hjulmager. Håndværkerne syntes vist ikke om at bo i lejede huse og med forlov fra gårdmændene i byen, begyndte de at bosætte sig på vejen til Fredensborg. Det blev til Asminderødgade.

Henrik Sejer i kroen havde det rigtig skidt. Havde netop bygget kroen og havde i den anledning lånt 230 rdl. af gårdmanden Poul Jacobsen på Lystholmgaard. Nu måtte han igen låne 240 rdl. af sin mor, Cathrine, salig Niels Hansens enke i Borsholm. De 100 rdl. stammede dog fra hans svoger, Niels Jørgensen, der vist havde overtaget slægtsgården.

Men tiden var med kromanden. Fredensborg fik netop i de kommende år vokseværk, og kroen i Asminderød blomstrede op. Allerede omkring 1735 havde kroværten på Store Kro i nabobyen beklaget sig over konkurrencen og foreslog, at Henrik Sejer skulle tage øllet hos ham, der nu havde tilladelse til at brygge. Men det ville Henrik ikke, øllet var for tyndt. Det var det nok

også, for senere fik kroen i Fredensborg øllet fra Klaumann i Kongens Bryghus i København.

Henrik Sejer døde 25/11 1757 efter 29 års virke, Bore Hansdatter var ved at blive gammel, så retfærdigt nok gik kroen videre til Ole Matzens datter, gift med Peder Hansen Raadvig. Han fik også nogle år som kromand, døde 10/8 1776, uden at det satte sig spor i historien.

Da smeden Peder Stephansen stod uden hus i 1749, flyttede han og Gundel Sejersdatter til opblomstringen i Fredensborg. Så blev han syg og døde året efter, 23/10 1750. Her traf Gundel Andreas Hammer og blev gift med ham, omkring 1752. Mere nøjagtig kan jeg ikke sige, for kantor Gyrsting »glemte« at føre kirkebog i næsten 15 år. 15/11 1753 fæstede Hammer Jonas Johansens hus i Bagerstræde no. 6, det lille kønne hus, som har matr. no. 35. Det er i dag ejet af kommunen og skammeligt forsomt. Det burde Bevaringsforeningen hurtigst muligt få fredet, det er det ældste hus i Fredensborg. Fra tiden, da slottets betjente byggede deres beskedne huse. Her begyndte Andreas Hammer en opvoksende klejnsmedie og blev mestersmed. Herfra går der en lige linie til Hammerslægten i dag og til kontreadmiral Kjølens, mest bekendt fra okkupationen i 1940.

Andreas Hammer og Gundel fik ingen held med flere børn, kun den første, Johan Christian, født 1753, voksede op i Bagerstræde. Gundel døde 13/1 1763 efter fødsel af en søn, der døde nogle år efter. Hun blev kun 31 år gammel. Andreas giftede sig ikke igen, men oplærte Christian, som sønnen kaldtes, til smed. Han har nok ofte opholdt sig hos sin tante og onkel på Asminderød kro.

1779 21/2 fik Johan Christian Hammer bevilling på et værtshushold i Asminderød. Resolution af 5/1 1767 og 4/2 1771 til afgangne Peder Hansen Raadvig, »at han ingenlunde understaar der at brygge øl eller brænde brændevin. Ligesom han straks skal være forbuden at falholde drikkevarer, han udi Hillerød som nærmeste købstad tilhandlet. Ligesom dette værtshussted er bevilget for rejsende er han aldeles forbuden at holde værtshus for byens bønder og vejfarende som ikke er paa rejse og passerer dette sted«. Det må siges at være på skrappe betingelser, men det har Christian Hammer nok set stort på.

»30/6 1782 afstaar Johanne Marie, afgangne Raadvigs enke, herved nyten og brugen af min fæstekro, beliggende Asminderød, til min søstersøn Christian Hammer, hvoraf han paa lovlig måde ifølge privilegium derpaa med mit vidende og samtykke har faaet bevilling. Dog maa han ikke søge fæste uden min tilladelse. Overlader ham meubler og effekter samt kroens bygninger, der også overlades. Afgift 50 rdl. aarlig, husværelse, varme, op-

vartning og fornødenheder, ellers 30 rdl.«.

Dermed var Christian Hammer kgl. privilegeret kromand, og allerede 30/12 1782 fik han kgl. skøde på ejendommen. Hans far, Andreas Hammer, drev smedien i Fredensborg til han døde 4/1 1793. Smedien blev overladt til hjælperen Jens Brown, men den såkaldte »Grønholts Enghave«, som Andreas Hammer havde overtaget ved Henrik Sejers død, beholdt kromanden. 29/8 1802 ønskede statsmagten dette stykke jord ved Stendalshuset og mageskiftede med den forrige skovfogedjord, matr. no. 4 i Asminderød. Denne jord blev til Hammers Vænge for enden af »Hammers Vei«. Men allerede samme år 29/6 havde kromand Hammer overtaget »Damgaarden«. Den lå bagved skolejorden (Asmundshøj). Samtidig fik han »Vilhelmsro«s gamle gårdsplads og dammen, som nu er kroens have med de store træer.

Man kan forstå, Christian Hammer var en foretagsom ejendomsbesidder. Skal man dømme ham som menneske, er der flere tegn på hans karakter. Hans gamle moster boede hos ham til 1804, hvor hun døde, 80 år gammel. Hans faster Martha boede, ligeledes til hun døde i 1791, hos ham. Hun havde været gift med en trompeter Amendt. Gamle tjenestefolk nød understøttelse af kroen osv. Mest er han vel kendt for sønnen, Frederik Abels (kaldet Fritz) bedrift, da denne i 1807 var med ved Livjægerens udfald fra Classens Have i København og her ramte en forvoven engelsk officer. Steen Steensen Blicher har i vers beskrevet denne begivenhed, og jeg skal ikke nærmere komme ind derpå. Christian Hammer var gift to gange, i sit første ægteskab med Martha Zarine Egersted fra Birkerød fik han sønnerne Ferdinand, født 4/7 1783, Frederik Abel 29/10 1791 og datteren Adelheid 10/8 1785. Desuden nogle børn, som døde tidligt. Kroen gik ud af slægten, da Harald Hammer solgte den den 21/1 1861 til Hans Sørensen Hansen.

Men historien om denne kro og familien Hammer har altså et sammenhæng fra vore dage tilbage til smed og degn Oluf Jørgensen, født 1610. Kroen af i dag er et værdigt minde om mange års tjeneste for menneskers behov og kan med sit nuværende miljø være stolt af sin høje alder.

Valby, 21/12 1986.

Kaj Strandberg.

Fortryllet af Sletten og Fredensborg

Rundt omkring i Jacob Paludans store forfatterskab er der mange vidnesbyrd om, at mennesker og oplevelser i Sletten og Fredensborg har været anledning til inspiration og fortryllelse for forfatteren.

Umiddelbart før og under 1. verdenskrig ferierede Jacob Paludan med sin forældre ved Sletten i »et længst nedrevet sommerhus ved Laveskov. Det var til alt uheld kommet til at stå på mosegrund, usundt placeret ...« (1). I erindringsbilledet *Polerne* (2) fortælles stemningsmættet om en sommerdag med rotur mellem Sletten og teglværksmolerne nede ved Nivå og om gæster i sommerhuset om aftenen. En af de tjenende ånder fra denne periode, »madammen fra Lønholt«, omtales i *Landluft* (3). En bog som er smukt illustreret af Fredensborg-kunstneren Ib Andersen, hvem Paludan forøvrigt gav et smuk portræt af i *En af de sidste naturelskere* (4).

Det var også somrene, at Jacob Paludan senere - fra 1918 til 1923 - kom til at tilbringe i Fredensborg. Umiddelbart efter at han var blevet farmaceutisk kandidat, fik han arbejde som sæsonassistance på apoteket i Fredensborg hos apoteker L.P.E. Werner. Fredensborg Apotek blev et af de få steder, hvor Paludan befandt sig godt og ikke havde uoverensstemmelser med sine foresatte. Når han var i Fredensborg, boede han på apoteket eller var i pension på Prinsen eller ude i Bøgely.

Jacob Paludan holdt af at spadserere i og opholde sig i Slotsparken, det findes der spor af i flere af hans tekster. Således skriver han i *Et biografiløst forfatterliv* (5) »En dag sad jeg i Slotsparken mellem intetanende fugle og læste på et sagførerpapir dette afskyelige kapitalistiske, at min barnløse, højt elskede onkel... havde betænkt hver af sine nevøer med et sekscifret tal, og i mit udramatiske liv skulle nu alle muligheder synes banet for et eller andet«.

På dette tidspunkt havde Paludan fået udgivet sin første roman *De vestlige veje* (1922) og digtsamlingen *Urolige sange* (1923) var på vej. I denne digtsamling findes det ikke særlig kendte digt (6):

*Hvor der er stille i de dybe Gange
i denne Aftens underlige Graanen.
En Fløj af Slottet farves hvid af Maanen.
Fjærnt nynner Søen sine Skumringssange.
Der stirrer Marmor-øjne mellem Buske,
og hvide Skikkelser i dybe Tanker
staar ludende og stumme under Ranker,
som bøjede de Hoved for at huske...
Det mørknes. Alle Lyde tier brat.
De kongelige Træer staar saa høje.
Angst glider Maanen bort bag Slottets Fløje.
Og Havens Skikkelser faar Liv ved Nat,
og rører deres fosforhvide Lemmer,
mens Stumheds Aander løfter deres Stemmer.*

Det skulle dog blive fra apotekets vinduer i Jernbanegade, at Jacob Paludan skulle »gøre visse iagttagelser«, som resulterede i noget af det smukkeste og mest informerende prosa, der er skrevet om Fredensborg i den periode, da byen som Paludan skriver - lå »udenfor det materielle opsvings sfære (d.v.s. 1900-1945). Essayet *Fredensborgs fortryllelse* (7) er pligtlæsning for alle, der vil vide noget om, hvad Fredensborg også har været.

Da Jacob Paludan i sensommeren 1923 opgiver apotekerhvervet for at leve af sin pen og for sidste gang er i Fredensborg, sker det med manr ifølge denne skildring fra Henrik Oldenburgs bog om Jacob Paludan (8):

»Nå, det er nu ikke vemodets tårer, der har fyldt det sidste bæger i Fredensborg. Der har været stærkere sager i. En genpart af et anklageskrift, fundet blandt Paludans efterladte papirer, fortæller, at forfatteren JP, boende Apoteket i Fredensborg, »den 31.f.M. Kl.10 og Kl. 11.20 paa offentlig Gade i Fredensborg ÆharÅ gjort sig skyldig i højrosted Syngen og Raaben til Gene for de Omboende«. For overtrædelse af Politivedtægternes paragraf 3 er at erlægge 25 Kroner i bøde til Landpolitikassen i Fredensborg senest den 25. september, klokken 10 FM, med mindre anklagede ønsker en retslig afgørelse. Det gør anklagede ikke. De 25 kroner erlægges hos P.Petersen, politibetjent, den 19. september og sagen er ude af verden.»

Afsluttende kan det nævnes, at Paludan i boganmeldelser, bl.a. af Valdemar Seegers bøger (9), brugte sit store lokalkendskab. Endelig dukker der i hans

sidste fire fragment-erindringer (10) atter og atter erindringsstof op, som klart eller sløret kan relateres til oplevelser i Sletten eller Fredensborg - oplevelser som må have fortryllet ham.

Peter Heiberg.

Noter:

1. *Sløret sandhed* (1974), s. 92.
2. *Retur til barndommen* (1951), s. 93-107
3. *Landluft* (1944), s. 11-19 Bølger, skyer, stjerner
4. *Dråbespil* (1971), s. 55-62
5. *Siden De spørger* (1968), s. 18, 19
6. *Urolige sange* (1923), s. 23
7. *Landeveje og tankeveje* (1963), Bd.1 s. 65-74. Essayet findes optrykt andre steder i forskellige udgaver, men denne må betragtes som den endelige og sidst reviderede.
8. *Oldenburg, Henrik: Jacob Paludan* (1984), s. 205
9. *Det minderige Fredensborg i Nationaltidende 1. april 1937.*
10. *Livsregistreringer: I høstens månefase* (1973), *Sløret sandhed* (1974), *Vink fra en fjern virkelighed* (1975), *Låsens klik* (1976). Iøvrigt kan der henvises til Børge Benthien: *Jacob Paludan, en bibliografi* (1980) og Emil Frederiksen: *Jacob Paludan* (1966).

Lokale kunstnere: Preben Zahle (1913-1961)

Jernbanegade tegnet i befrielses-sommeren 1945, medens der endnu var købmandsgård og kæmpelind i gaden. Købmandsgården blev nedrevet i 1968 for at give plads til den store centerbygning.

Nedrivningen var en del af af den endelige fuldbyrdelse af byplanvedtægt nr. 17, som i flere år havde været anledning til megen polemik og dannelse af Borgerlisten.

Preben Zahle var en meget benyttet bogillustrator. Illustrerede bøger som 1001 nats eventyr, Balzacs Skæmtsome historier og La Fontaines Fabler. Inspiration til bl.a. disse illustrationsopgaver hentede han på sine mange rejser til Frankrig og Nordafrika. Med Ole Juul - en af initiativtagerne til dannelsen af Borgerlisten - lavede han rejsebogen Inch-Allah. Den uhyre produktive Preben Zahle lavede desuden mange bogomslag og tegninger til Svikmøllen. Han var medlem af kunstnersammenslutningen Grønningen.
Peter Heiberg.

SCREENING
GRAFISK PRODUKTION